

MENEKÜLÉS

S A F F E R P Á L

A varrótéremben egymás után álltak le a gépek, és a hangoskodva kivonuló asszonyok közül az egyik odakiáltott:

— Etu, hagyd már a csudába, holnap is nap lesz.

Ő csak felvetette a fejét, hogy sima, csillogó haja, amelyet mindenki irigyelt, palástként repült a nyaka körül, és nevetve kiáltott vissza:

— Nem rakosgatom már ezt a pár darabot, inkább megcsinálom.

Az asszonyok nevettek, valaki még odavetette, hogy „ilyen fiatal asszonynak nem a varrógépet kellene ölelgetni”, a másik hozzátette, hogy „meglátjátok, miatta még felemelik a normát”, azután békén hagyták.

Mire befejezte, a varrónők helyét már a takarítóasszonyok vették át, ezek is kiabáltak, fecsegték, mesélték egymásnak az ügyesbajos dolgaikat, és puha, hosszú nyelvű keféikkel kotorásztak a gépek között. Órá ügyet sem vetettek.

Összeszedte a holmiját, az öltözőben, a szekrényből kivette a kabátját és sietett az irodára, mert Pozsonyi, az öngazgatási szervek titkára még délelőtt kiüzent, hogy a munkástanács tagjai hazamenet forduljanak be hozzá.

Most ott ült az apró emberke a nagy íróasztal mögött, előtte körberakott székeken a munkástanácsstagok, mint a csirkék a kotlós körül, és Pozsonyi, kerek szakállkáját simogatva, szenvedő hangon magyarázott nekik valamit. Mindig így beszélt a tanácsüléseken is.

Sokáig nem tudták, mi baja, de egyszer a kantinban többet ivott a kelleténél, és eldicsekedett, hogy ő a diplomáját kilencsekkel

meg tízesekkel szerezte, és az ilyen jogász nem arra való, hogy bugrisoknak magyarázza a törvényt:

— Onigazgatás?!... Én vagyok itt a munkástanács meg az igazgató bizottság is. Nélkülem nem mennének semmire.

Az asztal körül egyszerűen csend lett. Az emberek nem szerették az ilyen beszédet. Egyébként is volt bennük valami sötét gög, amit a kubikos nagyapáiktól örököltek, akiknek a kezében könnyen villant az ásó, ha a mérnök úr sokat okoskodott, a gyárra pedig, amit a minimális fizetéseikkel valóságga kikoplaltak maguknak, különösen érzékenyek voltak.

Pozsonyi megérezte, hogy valamit nem jól mondott, de részegen ezt úgy magyarázta, hogy nem értették, megint nem értették, és most valami nagyot kell mondani, ami majd mellbe vágja a bugrisokat.

— Maradhattam volna én tanársegédnek is az egyetemen. Hívtak is. De azután pályázott egy szerb koma... Én meg visszaléptem... Semmi értelme. Tudjátok, hogy van...

Az emberek most már sunyin bólogattak, érzett, hogy érlelődik valami. Végül is az egyik odaszólt:

— Mi meg azt hittük, Józsikám, hogy te a Mincike meg az emeletes ház miatt jöttél vissza.

Mindenki tudta, hogy a Mincike mögött a két makszimumos após áll, aki emeletes házzal, autóval, bútorral megvette a gyorsan gazdagodni akaró béresivadék jogászt, és ezt nem is tartotta sokra, mondván, hogy a lánya ilyen hozománnyal igazi doktort is kaphatott volna.

A Tisza menti kisvárosban, amely két-három törpe gyárral éppen csak hogy kezdett kivakarózni a falusi sárból, ahol még mindenki mindenkinek a tányérjába is belelátott, az ilyen kijelentéseket különösen tudták értékelni.

Ezért az asztal körül kitört a csendes, rosszindulatú röhej.

— Mincike? Mi bajotok a Mincikével? — hebegte zavartan Pozsonyi. — Jó asszony az...

A röhej most már hangos nevetéssé erősödött, annyira, hogy a szomszéd asztaltól is feléjük fordultak. Onnan érkezett a következő ütés:

— Persze, hogy jó asszony, Józsikám, csak nem paragrafus kell neki...

Ki tudja, mi lett volna a dolog vége, ha a gyerekkori pajtása, Obrad, a szerviztechnikus fel nem nyalábolja a kis emberkét:

— Gyere haza, Jóska, sokat ittál, nemoj da praviš budalu od sebe.

Pozsonyi az eset óta még fanyarabbul beszélt a gyűléseken, és csak olyankor csillant fel a szeme, ha valamire azt mondhatta, hogy nem lehet. És ezt mindig csak a végén mondta, előbb hagyta, hogy az emberek vitarkozzanak, veszekedjenek, és amikor végül is megegyeztek valamiben, akkor ő bejelentette, hogy a határozat törvénytelen.

Ilyenkor töménnyé, szinte tapinthatóvá sűrűsödött körülötte a gyűlölet, és úgy látszott, hogy ez jólesett neki. Az örömét csak Etelka rontotta, aki néha mérgesen megkérdezte, hogy miért csinál belőlük bolondot a jogász.

Amikor most belépett az irodába, Pozsonyi nem állta meg, hogy rá ne szóljon:

— Miért nem jöttél, amikor a többiek? Nem magyarázhatok mindenkinek külön-külön.

Az asszony elpirult, a többiek pedig lehajtott fejjel, sandán lesték, hogy mi lesz.

Ismerték Etelkát, tudták, hogy mit jelent ez a pirulás, hogy nem tűri a rossz szót, se maga, se más ellen, és most várták a folytatást, de úgy látszik Pozsonyi is tudta, és idejében észrevette magát:

— Nem azért mondtam... — kezdett szabadkozni, de Etelka csak legyintett.

— Jól van, maga csak mondja a magáét. Minek a fölösleges beszéd!?

Most Pozsonyin volt a sor, hogy piruljon. Ismerte az idevalósi, kevés szóval sokat mondó beszédet, és Etelka válaszából megértette, hogy ő Pozsonyi a „magáét” mondja, amit akar, vagy amit kénytelen és hogy ezenkívül kettőjüknek semmi beszélgetnivalójuk nincs, vagyis „fölsleges a beszéd”.

De Pozsonyi már régen elfelejtett pirulni, csak meghunyászkodni tudott. Egyetlen elégtétele apró furfangjai voltak, amelyekkel, úgy gondolta, túljár mindenki eszén.

Ez az összejövetel is ilyesvalami volt.

Valami számjegyeket kellett megváltoztatni a másnapi tanácsülésre készített anyagban. A tanácstagok unottan hallgatták. Legtöbbjük bele se nézett a kimutatásba, de aki belenézett, az se sokat értett belőle. Nagyon jól tudta ezt Pozsonyi is. De ő még azt is tudta, hogy az emberek, ha a lényegről nem dönthetnek, rend-

szerint bekapaszkodnak valami apróságba és ezekről órák hosszát vitatkoznak, vagy egyszerűen elnapolják az ügyet.

Ezt akarta megelőzni. Azt a két-három számjegyet magán a tanácsülésen is ki lehetett volna javítani, de ezt a határidős kimutatást okvetlenül jóvá kellett hagyatni, és ő most azt a benyomást akarta kelteni, hogy minden rendben van, és nincs róla mit vitatkozni.

Miután felsorolta a kiigazításokat, összecsukta az iratait, és eldarálta az értekezlet utolsó mondatát, amit a gyárbeliek miatyánknak hívtak:

— Van-e még valakinek valami mondanivalója vagy kérdezni valója, ha nincs, akkor befejeztük.

A tanácsstagok gyorsan felkeltek, és igyekeztek kifelé. Morogtak, hogy ez már megint valami jogászpraktika, hogy az ember minden vacaksággal feltartják, és annyira benne voltak már az otthoni dolgokban, kukoricatörésben, hordásban, jószágetetésben, a „második műszakban”, hogy némelyik még köszönni is elfelejtett.

Etelkát nem várta se jószág, se gazdaság, de ő is sietett. A poros váróterem és a fülledt iroda után élvezte az arcába csapódó hűvös levegőt és a lába alatt sustorgó lehullott levelekből szállongó fanyar illatot. Már a kapunál járt, amikor valaki a nevét kiáltotta. Sörös Kató szaladt utána a csomagolóosztályról. Szürke arcú, kopott külsejű, idő előtt megöregedett asszony volt ez a Kató, abból a fajtából, amelyik egymaga vonszolja az életen át az egész családot, az előregedett szülőket, a tehetetlen férjet, a gyerekeket.

A gyárban szökött előle mindenki, mert örökké tele volt bajjal, panasszal. Hol pénz kellett neki kölcsön, hol helyettesíteni kellett, és úgy tudott mesélni a szerencsétlenségéről, hogy aki hallgatta, szinte bűnösnek érezte magát.

Etelka nem menekülhetett előle. Valamikor együtt jártak iskolába, és Kató úgy ápolta ezt a kapcsolatot, mint valami rokonságot.

Most megint bajban volt. Lakásra pályázott, de lemaradt a listán. Olyanok, akik nemrég jöttek a vállalathoz több pontot kaptak a szabályzat szerint mint ő, és ebbe nem akart belenyugodni. Arra miért nem adnak pontot, hogy az ő rokkant térje naphosszat csak hever az ágyban és semmi haszon belőle? — kérdezte szinte sikoltva, azután könnyöngésre fogta a dolgot:

— Etelkám, te benne vagy a tanácsban, tegyél már valamit!

— Mit tehetnék? — kérdezte Etelka. — Ilyen a szabályzat, te is szavaztál rá.

— Ugyan, ne beszélj, gazemberség az egész. Ismerem én az ilyesmit. Csak az irodai urak kapnak lakást. A munkásembernek meg ezt, ni! . . .

— Nem igaz, a Sós Rózsi is kapott, a Mária is, meg a Pista, a fűtő — szabadkozott Etelka, aki mint tanácstag egy kicsit magára vette az előbbi mondatot.

— Persze, igaz is, minék védenéd te a gyengébbet. Neked nincs bajod. Van jó férjed, aki a rendes munkája mellett még maszokol is, lakásod, szép gyerekeid. Hogy nekem mi fáj, azt csak én tudom, azt nem érzi más senki.

Ez igaz volt, ez ellen nem volt mit mondani. De Kató folytatta.

Elkezdte mesélni azt, amit már százszor elmondott, hogy az apja öreg létére, mennyit megeszik, hogy az ura majd minden este részegen jön haza, — „csak tudnám, hogy ki az az istentelen, aki még italt ad neki” —, hogy a gyerek megint egyest kapott az iskolában, mert nincs szegénynek hol tanulni . . .

Etelkát elöntötte a forróság. Rájött, hogy ennek nem is segítség kell, hanem valaki, akit kínozhat, akire kiboríthatja a keserűségét, a mocskot, ami felgyülemlett benne. Ennek véget kellett vetni, és erre csak egy mód volt:

— Ugyan, Kató, az apád talán kanállal ette meg mind a tíz holdat, amit rátok íratott? Ha nekem tíz holdam lett volna, biztos nem görnyednék itt a varrógép fölött, nem is könnyörögnék senkinek lakásért.

Kató nem fogta fel mindjárt a mondottakat, és vitatkozni próbált.

— Könnyű neked, ha olyan dolgos urad van, meg nem is iszik.

— Ismertem én a te Péteredet is még legénykorában. Akkoriban az se ivott.

Ez hatott. A szóáradat egyszerűben elapadt, Kató rámeredt, még kinyögött olyasvalamit, hogy „úgy is van, ennek is én vagyok az oka”, utána még azt, hogy „no szervusz”, és elindult vissza az osztályra. Nem sírt, ahogy szokta, nem is feleselt, és Etelka nem tudta, hogy haraggal ment-e el vagy csak fájdalommal.

Ez az utóbbi lehetőség beléhasított, mint a kés. Mindig félt, még gyerekkora óta, azoktól, akik fájdalommal vagy szótlanul, lehajtott fejjel mennek el. Az apja szokott így elmenni otthonról, valahányszor a kikapós anyja, hogy a saját vétkeiről elterelje a figyel-

met, patáliát csapott valami semmiségért. Az anyja idegen volt neki, az apját imádta, és ilyenkor egész nap rettegett, hogy soha többé nem jön vissza. Már férjes asszony volt, amikor az apja meghalt, és akkor sem a fájdalom lett úrrá rajta, hanem az eszelős félelem, hogy apa ismét szó nélkül ment el, ki tudja, mivel bántották meg, és most már csakugyan nem jön többé vissza.

Nézett a távolodó Kató után, szeretett volna utána kiáltani, vagy utána menni, de tudta, hogy hiába, az még rosszabb lenne, mert segíteni úgysem tud. Így csak sóhajtott egyet, megrázta a fejét, és elindult ő is.

Először is a boltba igyekezett, ami nem volt könnyű dolog, mert át kellett vergődni az utcát borító sártengeren. Aszfalt és kővezet a gyárból csak a város felé vezetett.

A kis üzlet tele volt, mintha az egész gyár odaköltözött volna. Az asszonyok, akik reggel, munkába menet nem jutottak el a boltba, most intézték a napi bevásárlást. Ennek az az előnye is megvolt, hogy nem kellett cipelniük a sót, cukrot, lisztet, megymást a gyárba és azután dugdosni a ruhatárban. Amikor Etelka belépett, a bent levők felvihogtak:

— Hát te hol voltál ilyen sokáig? Neked talán külön magyarázott a Pozsonyi... négyszemközt, az irodában?

A megjegyzés nem neki szólt, hanem a másiknak, aki nyilván szívesen maradt volna egyedül vele az irodán, de Etelkának így sem volt mindegy.

— Nem szeretem a hepciáskodó embereket — mondta, és ezzel elhárította a megjegyzés sikamlós élet.

Sanyi, a boltos, még megpróbált bedöbni egy tréfát, ami nem is volt egészen tréfa, mert már régen szemet vetett erre a rátarti asszonykára, és olyasvalamit mondott, hogy bizony ő is szívesen mérné négyszemközt a cukrot, de az asszonyok letorkolták.

— Otthon mérd a cukrot négyszemközt. Itt meg ne sokat beszélj, hanem csináld a dolgod, mert sose jutunk haza.

Etelka kenyeret vett meg lisztet. Már épp indulni akart, narancsot hoztak ki a raktárból. Szép piros narancsok voltak. Eszébe jutott, hogy valamelyik nap az anyja azt kívánt. Gondolkozott, hogy vigyen-e a gyerekeknek is, de azután mégis csak fél kilót vett. Majd vesz a gyerekeknek máskor. Fizetéskor.

Már indult az anyjához, amikor eszébe jutott, hogy a tisztítóban mára ígérték a kisebbik gyerek nadrágját. Tudta, hogy nincs már ideje, de restellte, hogy a kicsi a másik kopottban jár iskolába. Elő-

kotorta hát a pénztárcájából a cédulát, és befordult a tisztítóhoz.

Ott is várni kellett, és így, mire megérkezett az anyjához, az öregasszony már sértődötten ült az ágyban, és alig akart szóba állni vele, illetve csak annyit, hogy beleszúrjon.

— Sok a dolgod, lányom?

— Van elég, miért kérdezi?

— Mert mindennap később jössz. Alig várod már ugye, hogy ne is kelljen többet jönni!?

Etelka megint elpirult. Szerinte a mamának volt a legkevesebb joga az ilyen szemrehányásra, mert világlétében csak önmagával meg a fiaival törődött, akik végül is a saját boldogulásukat keresve szétszéledtek a világba. Órá csak akkor fanyalodott, amikor már kezdett magatehetetlen lenni. De nem volt már kedve veszekedni. Nem is volt értelme, mert az öregasszony olyan volt már, mint egy gyerek. Nyelt hát egyet, és békésen válaszolt:

— Dolgom volt, nem jöhettek előbb. Nézze, hoztam magának narancsot. A múltkor említette, hogy megkívánta.

Az öregasszony egy ideig hallgatott, forgatta a kezében a narancsot, gyanakodva nézte a lányát, hogyan tesz-vesz a szobában, azután maga is békülékenyen folytatta:

— Olyan lettél már te is, mint az apád. Avval se lehetett soha veszekedni.

Etelka nevetett.

— Csak nem akart velem veszekedni!? Nézze, itt az orvossága. Még reggel kivettem.

Mire rendbe tette az öregasszonyt és elindult hazafelé, már szürkülni kezdett a novemberi délután. A lakásban csend és félhomály fogadta. Sehol senki. Az ura elment valahova dolgozni, a gyerekek meg hatig vannak az iskolában. Sóhajtott egy aprócskát, azután meggyújtotta a gázt a tűzhelyen levő lábos alatt, tányért, kanalat tett az asztalra, kenyeret vágott, és amikor az étel felmelegedett, szedett magának, és lassan megmentoltan enni kezdett.

Évés közben jutott eszébe, hogy még nem nedvesítette be a vasalnivalót. Gyorsan kihozta a szobából, befrocskoltte, összegöngyöltette, és csak azután evett tovább. Az étel közben kihűlt, de nem melegítette újra.

Alighogy hozzáfogott a vasaláshoz, csengettek. Teri jött át a szomszédból. Magányos vénlány volt, akinek a regényeken és a tévén kívül az volt az egyedüli szórakozása, hogy délutánonként néha átjött hozzá, és jól kibeszélgette magát.

Igaz, a beszélgetés többnyire csak annyiból állt, hogy Teriből ömlött a szó, Etelka pedig néha közbeszólt vagy kérdezett valamit, de ez alapján véve mindkettőjüknek megfelelt. Terinek, mert napos hallgatások feszültségét vezethette le, Etelkának pedig, mert Teri végtelen locsogása közben nyugodtan töprenghetett a saját dolgain. Olyan volt ez, mintha egyszerre két mesét hallgatott volna.

Volt azért az egészben valami, amit sehogyan sem tudott magának megmagyarázni.

Valahányszor eljött hozzá, Teri mindig kiöltözött, mintha kime-nője lenne, pedig csak az udvaron kellett neki átjönni. Most is sötétvörös bársonyruhában volt, a vállán hófehér horgolt kendő, a lábán magas sarkú cipő, és csak úgy áradt belőle a kölni illata.

Amint leült, keresztbe vetette a lábát, rágyújtott, és megkérdezte:

— Főzöl egy kávét?

— Főzhetek — mondta Etelka, feltette a vizet, azután visszavert a vasaláshoz.

— Már megint vasalsz?

— Mit csináljak... kell a tiszta, az uramnak a gyerekeknek, anyámnak is.

— No persze — mondta Teri, mint aki tulajdonképpen nem is erről akar beszélni, és elfészkelődött a széken, hogy hozzákezdjen az igazához.

A tűzhelyen közben forrni kezdett a víz. Etelka befőzte a kávét, a vendég elé tette, jómaga pedig csak a tűzhelynek támaszkodva ivott.

— Miért nem ülsz le?

— Nem akarok. Így gyorsabban megiszom. Sok a vasalnivaló.

Teri hörpintett egyet a kávéból, azután rátért a mondanivalójára.

— Azért te is meg vagy áldva. Egész délelőtt a varrodában... hallom be is választottak... délután a háztartás, meg a beteg anyád is rád maradt. Á, nem mennék én férjhez a világért sem.

— Nem kényszerít senki — mondta Etelka, és elpirult.

— Tudom, nem is azért mondom, csak téged sajnállak.

— Mi sajnálnivaló van rajtam?

— Az, hogy így gürcölsz, szenvedsz, nem is tudod, mi az élet...

— Miért, te honnan tudod?

— Tudom. Képzeld, valamelyik nap is mit olvastam. Egy ame-

rikai tanárnő bebizonyította, hogy a férfiak szándékosan butítják a nőket, hogy könnyebben kihasználhassák őket.

Nem is bánnád te, ha lenne, aki kihasználna — akarta mondani Etelka, de nem szólt, mert közben más jutott az eszébe. Előbb az, hogy tegnap betette a húst a hűtőbe, azután azon gondolkodott, hogy mit is főzzen belőle. Valami nagyon finomat akart, mert tudta, szinte hallotta előre, hogy a két gyerek, amikor hazaér az iskolából, már az ajtóban azt kiabálja, hogy szia anya, mi van vacsorára? Azután jön az apjuk a maszekolásból. Az nem kérdez, de amikor azt hiszi, hogy nem látják, megemeli a lábos födelét, szippant egyet, és jelentőségteljesen bólint. És akkor eszébe jutott, hogy megdinszteli a húst, zöldséggel, fokhagymával, azt szeretik legjobban.

Abbahagyta a vasalást, és kivette a húst a hűtőszekrényből.

Közben Teri haladt a mesével. Már azt bizonygatta, hogy a nőknek harcolniuk kell a férfiak ellen és hogy Amerikában meg Nyugat-Németországban alakultak is ilyen egyesületek.

— No és te melyik férfivel fogsz harcolni? — kérdezte incselkedve Etelka, és Teri megállt a mesével.

— Hogy én!?

— Te hát.

— Nekem arra szerencsére nincs szükségem. Én nem eresztem közel magamhoz egyiket sem. Ezt csak úgy mesélem neked, mert te férjes asszony vagy.

— Nekem sincs kivel harcolni.

— Nincs, ugye!? — fortyant fel Teri. Etelka tudta, hogy most valami rosszat akar mondani az ő uráról, és feszülten figyelt. De Teri visszakozott.

— Á, hiába is mondom, nem érted te az ilyesmit... Egészen más lenne a világ, ha nem lennének férfiak — és már beszélt is tovább másról, valami regényről, ahol olyan gyönyörűen írtak le egy női estélyt: — Tudod, csupa szép fiatal nő jött össze, estélyi ruhákban, előbb megittak egy koktélt, megdicsérték, meg is simogatták egymás ruháját, azután asztalhoz ültek. A szobalány, olyan szép, bögyös, hófehér karú, behozta a vacsorát, és képzeld, sehol egyetlen férfi, csak nők; esznek, kínálják egymást, beszélgetnek, egymás szemébe néznek, és mosolyognak...

Erről Etelkának is eszébe jutottak az esték, amikor körülülük az asztalt, és miközben tömik magukba az ételt, tele szájjal meséli neki mind a három egyszerre, hogy mi minden volt aznap. Mintha

mindegyikük csak erre várt volna, és ő nem tudja hirtelenében, melyikre is figyeljen, úgy érzi mintha mindegyik fogná a kezét és húzná magához, hogy csak őt hallgassa, csak az övé legyen. Olyan érzés az, hogy nem is lehet elmondani. Azután a gyerekek lefekszenek, és ők ketten az urával egyedül maradnak a konyhában... suttogva beszélnek, hogy ne zavarják az alvókat, és attól olyan meleg lesz körülöttük a levegő...

Amikor gondolataiban idáig jutott, ismét elpirult, azután csendesen nevetni kezdett. Terinek elakadt a szava:

— Megbolondultál? Mit nevensz?

— Semmit — kacagott most már hangosan Etelka —, csak hallgatlak, és eszembe jutott, hogy azt mondtad, nem tudom, mi az élet.

— Nem is tudod — biggyesztette a száját Teri, de erre Etelka még jobban nevetett. Le kellett tennie a vasalót, mert egész testét rázta a nevetés.

— Veled nem lehet beszélni — vonta le a következtetést Teri, és nem lehetett tudni, hogy megsértődött-e vagy csak egyszerűen szomorú, hogy nem sikerült a beszélgetés, amire annyira készült, és így kell visszamennie a csendbe.

De Etelkának most már mindegy volt. Kikísérte a látogatóját, és annyit se mondott neki, hogy ne haragudjon. Amikor Teri mögött becsukódott az ajtó, még ott állt egy darabig, csóválta a fejét, és félhangon mormogott:

— Még azt mondja, hogy én nem tudom, mi az élet. Az anyja istenit!

Nem volt ez káromkodás, csak valami nagyon nagy szóval kellett kifejeznie azt az irdatlan bizonyosságot, ami egyre nőtt benne, hogy szinte fojtogatta.

Visszament a vasalóállványhoz, és a kezével kezdte simogatni az ura félig kivasalt kockás ingét, mintha benne lett volna az erős, boltozatos melle, amire az ember csak ráhajtja a fejét, és hallja, hogy dobog, csak dobog ott bent, nyugodtan, egyenletesen, mintha így akarna dobogni az örökkévalóságig.

Simogatta az inget, és arra gondolt, hogy ma már túl van minden: a varrodán, Pozsonyin, Katón, az anyján és Terin, és ami még hátravan a napból, azzal már nem tartozik senkinek. Az már csak az övé.

Megint felnevetett, és a szeme sarkából kitörölt egy odalopako-

---

dott könnyet. Emiatt elszégyellte magát, és kórhólóan csendesen megszólalt:

— De bolond vagyok . . .

A vasaló ott melegedett türelmesen a deszka végén. Erélyesen marokra fogta, és befejezte a megkezdett inget. Azután villanyt gyújtott, és készíteni kezdte a vacsorát.